

Gašper Tič, Domen Valič, Blaž Dolenc

Blaž Lukan

KDO JE SVETOVALEC?

Vprašanje iz naslova se zdi pomembnejše od tega, kdo so ljudje, ki k Svetovalcu prihajajo po nasvete, ali kakšen je svet, iz katerega prihajajo in se vanj vračajo. Kdo je torej tisti, ki mu ljudje zaupajo svoje težave, zadrege, negotovosti, nemoči? Na prvi pogled se zdi, da povsem preprost človek, Polde, pravzaprav generični polde, sosed, ki mu je mogoče ob obisku na kavi potožiti o svojih problemih, morda zgolj nekdo, ki »mu ni vseeno« in se ga je zaradi svoje empatičnosti, predvsem pa pozornega in naklonjenega poslušanja, opremljenega z nujnim dobronamernim nasvetom, že prijel sloves »svetovalca«, nekakšen ljudski zdravilec, »mojster«, torej »šlogarica« ali modri »starec« z izkušnjo, ki bi ga sicer profesionalci brez pomisleka imenovali šarlatan ... Tudi sam Svetovalec podpira tak, torej neobvezen vtis: v prvem prizoru rešuje križanko, pač zaposlitev za čas brez dela (čeprav je reševanje križank lahko tudi čisto resno opravilo!), pogosto se za nasvet obrne k Anji, nekakšni služkinji, gospodinjii ali »sostanovalki« (iz zgodovine sodobne dramatike poznamo kar nekaj takih parov), sam o svoji dejavnosti pa pravi tole: »Želim samo pomagat, kolikor morem. Nič drugega! Ogromno trpljenja je vsepovsod okoli ... in večinoma so ljudje hvaležni za vsako besedo ... za malo razumevanja. Verjamem v solidarnost ... in v sočutje ...«

S to oznako se Svetovalec označi bolj, kot si želi – čeprav moramo biti pri Korunu, kakor ga poznamo iz njegovega gledališkega, režijskega dela, nujno pozorni na odtenke in podtone –, pravzaprav iz nje zaštrli nekaj, čemur bi lahko rekli nezavedna ideologija. – Seveda, Svetovalec želi samo pomagati, saj poznamo fraze tipa »Pa samo pomagat sem hotel ...«, s katerimi je navadno tlakovana pot v pekel ... Vendar lahko verjamemo, da je njegov namen v izhodišču dober; vsaj za zdaj. Pomagati, kolikor more: Svetovalčeva pomoč ostaja v mejah mogočega, čeprav je tu nekako preskromen, saj gre včasih čez mejo; pomislimo samo na prizor z bičanjem, ki pomeni zametek nekakšnega (samo) žrtvovanja ali vsaj samotrpinčenja, po zgledu na Odrešenikovega ... V izrazu želje po pomoči pa gre vendarle bolj za frazo oz. za manifestacijo pomembne Svetovalčeve lastnosti, namreč da hoče ostati skromen, da svojega početja noče mistificirati in ga ne izkoriščati kot sredstvo za doseganje (pre)moči; vsaj za zdaj tako mislimo.

Nadaljujmo. »Nič drugega!« je vzklík, ki nas s klicajem, torej z emfazo, napoti natančno tja, kamor noče, torej v lasten negativ: »Vse drugo!« je tisto, kar se skriva v ozadju, slejkoprej nezavednem, saj Svetovalec, kot rečeno, ostaja disciplinirano v svojih mejah oz. v mejah, ki mu jih je zarisalo (ne)zavedno dramatikovo hotenje. Zakaj tako sklepamo?

Zaradi nadaljevanja, v katerem Svetovalec natančneje pojasni svoj motiv; torej ne samo »pomagati, kolikor morem«, brez razvidnega razloga, zgolj zaradi pomoči same, kar ni nič drugega kot tautologija, ki ji ne smemo nasesti, temveč pomagati z razlogom. Ta pa sledi observaciji trpljenja, torej zaznava sveta kot slabega, nepopolnega, kot sveta, ki ga je treba izboljšati. »Svet je poln trpljenja,« je zaznamovana trditev, saj opozarja na deviacijo, ki bi jo neki drugi pogled lahko spregledal ali, kar je verjetneje, vzel kot dejstvo, kot danost sveta, ki jo pač moramo sprejeti kot tako. Svetovalčev pogled je torej senzibilen in angažiran, zaznava manko, ki ga je treba zapolniti, popraviti, nevtralizirati, in to je povsem legitimna opazka, ki jo najpogosteje razumemo v polju etike in morale, torej dobrega (v paru s slabim). A Svetovalec se na ta način hočeš nočeš samodefinira kot moralna instanca ali vsaj kot moralno občutljivo bitje, ki mu »ni vseeno«, hkrati pa svoje občutje spreminja v dejanje, torej pomoč. Potemtakem moramo o Svetovalcu razmišljati v tem zaznamovanem kontekstu.

Svetovalčeva dejavnost v polju etike in morale je večplastna. Segra od golega, »razumevajočega« poslušanja, preko pogovora (»ljudje [so] hvaležni za vsako besedo«) do predpisovanja terapij, torej zdravilnih aktivnosti, ki bodo pomagale njegovim strankam, klientom oziroma, v razširjenem pogledu, izboljšale človeka in človeštvo kot tako (»verjamem v solidarnost ... in v sočutje«). Svetovalčevo razumevanje se manifestira na različne načine. Najizraziteje s predpisovanjem terapij, ki jih bomo navedli nekoliko kasneje, vendar tudi samo z »nedolžnimi« konstatacijami, pa ironičnimi komentarji, verbalnimi atakami in apodiktičnimi sodbami. Svetovalec se, če ga beremo pozorneje, v principu vzdržuje neposrednih oznak in sodb klientov in njihovih ravnanj, vendar mu kdajpakdaj tudi kakšna uide, kot npr. »Zavirate ženskam!«. To je domala diagnostična izjava, ki se izmika ustaljenim metodam različnih terapevtskih tehnik (npr. transakcijske analize, realitetne terapije, gestalt terapije, integracijske terapije, psihoanalize ipd., katerih sledi najdemo v Svetovalčevem pristopu) in uveljavlja svojo lastno, »Svetovalčevo metodo«. Še najbolj jo poznamo iz cenениh hollywoodskih filmov, v katerih psihiater (ta tipizirani »shrink«, ki v resnici »krči« polje duševnosti na nekaj bolj ali manj vulgarnih definicij in prijemov), ki klienta »napade« na tak način, povzroči (pač glede na scenarijsko domiselnost) ali njegovo »čudežno« ozdravitev ali vznik hudega odpora oz. blokade, ta pa povsem onemogoči nadaljnji tretma. Svetovalec v resnici noče ničesar takega, z vztrajnim poslušanjem in tihim odobravanjem, s svojo »nevednostjo«, ki je marsikdaj samo hlinjena (nevednost je prevod pojma ignoranca), in z občasnimi intervencijami hoče predvsem spodbuditi, sprovcirati klienta k razmisleku, k premestitvi fiksacije, k spodmiku ustaljenega prepričanja. Kljub temu pa je to izjava, ki ga – hočeš nočeš – legitimira in delno razkrije njegovo metodo, ki se, kot rečeno, najbolje počuti v polju etike in morale.

Preden zaidemo globlje v to polje, si poglejmo zbirko Svetovalčevih pristopov in prijemov, s katerimi se spoprijema zdaj z banalnimi, zdaj pa s povsem zagonetnimi težavami svojih klientov. Na prvem mestu sta torej poslušanje in dialog, pogovor. Poslušati sočloveka je, kdo bi si mislil, postala že terapevtska tehnika! A brez ironije: v resnici gre za poslušanje z namenom, ki klientu pomaga vzpostaviti najprej stik s samim sabo in nato s sogovornikom ter na ta način izreči tudi tisto, kar bi sicer ostalo neizrečeno, potopljeno v nezavedno. Svetovalčev pogovor je pogosto

dvogovor »gluhih« oz. v serijo monologov zamaskiran dialog; a tudi to ne brez namena, ki ga spet poznamo že (ali tudi) iz zgodovine dramatike: skozi klasičen monolog se dramski lik izraža, izpoveduje kot subjekt, čeprav je res, da je moderna drama, še posebej drama absurda, monologu odvzela ves racionalni smisel, tega pa tudi postdramska praksa v glavnem (še) ni mogla popolnoma rehabilitirati. – Sledi zastavljanje vprašanj, nekakšna majevtika, ki z natančno ciljanimi provokacijami sproži hoteni učinek. (Mimogrede: nekoč sem prisostvoval družinski terapiji pod vodstvom terapevta, »svetovalca«, čigar vprašanja bi po inteligenci, usmerjenosti, duhovitosti ipd. lahko mirno primerjal z vprašanji ali metodami kakega Sherlocka Holmesa, prav tako njegova lucidna sklepanja in presenetljive zaključke.) Zastaviti pravo vprašanje je, kot že vemo, ključno za uspeh v marsikaterem pomenu, vendar se moramo varovati prenašanih sklepov: s pravim vprašanjem priti do pravega odgovora še ne pomeni klienta (»bolnika«) ozdraviti, daleč od tega, to vemo vsaj že od Freuda; pomeni samo odškrniti mu vrata v lasten problem in prenesti pobudo za nadaljnjo dejavnost na njega samega. Korunov Svetovalec ni (ali noče biti) psihoterapevt ali psihoanalitik, to tudi sam pove, čeprav mu v isti sapi uide izjava »ampak iz tvoje podzavesti je prišla«, prav tako se loteva interpretacije sanj, čeprav bolj v jungovskem kakor freudovskem smislu; pravzaprav bolj kakor (psiho)analizi sledi intuiciji in lastnim spontanim odzivom, ki so navsezadnje tudi njegov (možen) alibi pri napačnih diagnozah ali terapijah. (Njegov strah pred psihoanalizo se zdi neupravičen in nepotreben, saj bi ravno psihoanaliza lahko postavila njegovo »solidarnost« in »sočutje« tja, kjer bi bila najbolj učinkovita: zunaj polja etike in morale.)

In to je v resnici nadaljnja Svetovalčeva metoda: namreč prenos, transfer njegovega »dela« na klienta, tisto, kar lahko predstavlja pot k njegovi »ozdravitvi«, je prej ali slej v njegovih rokah. Ta premik pa je težak in uspeh ni zagotovljen kar vnaprej. Svetovalčevi nasveti oz. kar direktni napotki za klientovo delo so pogosto nenavadni, presenetljivi, bizarni. Sledijo Svetovalčevi predočitvi možnih ali nujnih posledic, slikoviti uprizoritvi možnega ali nujnega sveta, ki bo posledica klientovega dejanja oz. njegove odpovedi. Tak je npr. »nasvet« o obisku klavnice, pa tudi tisti, že omejnjeni, o bičanju. Svetovalec se v resnici najmočneje realizira ravno v preišljenem dajanju nasvetov, v tem – in to tako v reakciji, ki jo sproža, kot v užitku, ki si ga organizira – je podoben nekakšnemu mojstru spektakla, nastopaču, ja, (gledališkemu) režiserju. Svetovalec s svojimi nasveti na neki prefinjeni način režira svet okrog sebe, ko pravi, da ga izboljšuje, mu v resnici podeljuje gledališko, izvedbeno, torej estetsko dimenzijo. Pri tem se v njem mešata dva tipa »režiserja«: tisti stare in tisti nove šole; prvi režira z avtoriteto, nemalokrat s slabo prikrito agresijo, praviloma z manipulacijo igralca, ekipe, gledalca, drugi je del skupine, izkorišča paradoks demokracije (v umetnosti): navidezna enakopravnost je pravzaprav prešita s principom prvega med enakimi, odgovornega vodje, ki je samo »konica stožca«, v resnici pa vse v procesu sledi njegovi ideji, vendar je ne uveljavlja na manipulativen, temveč dialoški način.

Svetovalec, ta na prvi pogled »mali človek«, skrit pred očmi javnosti, upokojeni filmski rekviziter (kar sicer ni majhna funkcija, rekviziterji so navadno veliki »maherji«, ki obvladajo marsikaj in marsikoga), se v resnici močno zaveda javnosti, zunanje izpostavljenosti svoje »popoldanske« funkcije. Po eni strani tako dobro pozna delovanje sveta ne samo na osebni, subjektivni, temveč tudi na objektivni, nadosebnih ravni, torej v družbenem in političnem smislu.

Njegove na prvi pogled nedolžne definicije se v resnici tičejo ustroja in delovanja sveta, še več, možnosti njegovega izboljšanja – in to zdaj na moralno angažiran, zdaj satirično ironičen, zdaj absurdno bizaren način. Zato je marsikdaj njegova metoda tudi javno priznanje, torej transmisija interne, inhibirane deviacije v eksterni svet, vse to ob predpostavki, da se simptom, čim ga izrečeš oz. prepustiš zunanjemu svetu (njegova »ekshibicija«), zmanjša oz. sčasoma odstrani. To je nemara najbolj izrazito pri Svetovalčevi terapevtski obravnavi ministra, kjer dobi javnost še dodatno dimenzijo: gre za kritično javnost (tudi politično opozicijo, medije ipd.), ki povsem drugače (= manj naklonjeno) tretira simptome takih ali drugačnih (političnih) klientov (lahko bi jim rekli tudi »pacientik«, z vsemi slengovskimi konotacijami vred); ni naključje, da je Svetovalec zaradi svoje usmerjenosti v javni prostor tudi pod nadzorom (če seveda temu podatku verjamemo) policije. Navsezadnje pa je javnost tudi temeljna okoliščina, celo pogoj za delovanje teatra, torej področja, na katerem se Svetovalec – hote? nehote? – znajde v metadramskem prizoru (»Hamlet«) ob koncu drame. Ta teater je – po Korunu – poslednja resnica sveta, ki se, čeprav ga nosijo v svojem nazivu, različnim svet-ovalcem (pa naj bodo režiserji ali »režiserjik«) v temelju izmika, to je teater-svet, ki ima svoje zakonitosti, svoje metode, svoje resnice. In to je teater, ki mu tudi Korun kot star gledališki maček (in nedvomno naš najpomembnejši gledališki ustvarjalec druge polovice 20. stoletja) še vedno priznava tisto prvotno nedoumljivost, skrivnost in nepredvidljivo moč, ki lahko vase posrka vsako (estetsko, družbeno, politično) revolucijo, pa še vedno ostaja »istik«, v bistvu nespremenjeni kreator sveta, tista njegova manifestacija, ki v sebi nosi največ smisla, seveda razumljenega v njegovi mnogoterosti, kot relativne in odprte, arbitrarne in nezanesljive, kontingentne in prepustne kategorije, ki jo je treba v vsakem trenutku definirati na novo. – Svetovalca moramo tako že od vsega začetka, ne šele na koncu, misliti v povezavi s teatrom, v teatru, Svetovalca brez teatra ni ...

In kako je torej pri našem Svetovalcu z – obljubljen – etiko in moralo? Svetovalec se na prvi pogled zdi kot nekakšno moralno središče, epicenter etičnega ravnovesja (in potresov) sveta, tisti izgubljeni in ponovno povrnjeni etos, ki mu naseda tista manihejska logika, ki ga v resnici sama vzpostavlja in nadzira, saj natančno ve, kako deluje in učinkuje; Svetovalcu včasih uidejo, kot že rečeno, moralne (ob)sodbe človeka in sveta (kot recimo v prizoru s »strici iz ozadja«, delno tudi v tistem z revolucionarji), ki razkrivajo svoj ideološki vir, in ta je v resnici moralističen, saj names-to da bi objektivno razločeval, ogorčeno sodi, še več, pravičniško obsoja, s čimer pa, tako pravi veliki poznavalec (ne)morale, Nietzsche, samo izkazuje strah pred izražanjem lastnih instinktov ... V teh trenutkih moramo biti na Svetovalca še posebej pozorni, pravzaprav se skozi take izjave razkrije nekakšna simptomatika svetovanja kot izjavljalnega sistema, ki ni zavezan – deleuzovsko rečeno – postajanju, temveč definicijam in dogmam, torej vnaprejšnjim ideološkim predpostavkam. – In kot vemo že vsaj od Nietzscheja naprej, je s (sodobno) moralo hudič. Dobesedno. Kriterij morale – če površno obnovimo nekaj tez iz njegove *Genealogije morale* – namreč ni nekaj univerzalnega in absolutnega, temveč je morala historična dimenzija, podvržena manifestaciji moči, konkretno, sprva tiste vladajočega razreda, po historičnem etičnem preobratu pa ne-moči, torej latentne moči revnih in zatiranih. Sodobni etični ideali so v bistvu sfabricirani: šibkost je v izkrivljeni ideološki optiki postala zasluga, nemoč, ki se maščuje, dobrot

Tanja Dimitrievska, Gregor Gruden, Jernej Gašperin, Gašper Tič

in odpuščanje, boječa nizkotnost ponižnost, podvrženost tistim, ki sovražijo, pokornost, strahopetnost potrpljenje, beda blaženost, maščevanje zmaga pravičnega boga, trpljenje pa je postalo izgovor za poslednjo sodbo in prihod božjega kraljestva. In še naprej: etični pojmi, kot so krivda, vest, dolžnost, izhajajo v bistvu iz obligacijskega prava in so v domeni upnika, ki v zadajanju trpljenja dolžniku najde svojevrsten užitek. Kategorični imperativ v resnici »zadarja po okrutnosti«, pravi Nietzsche in se vpraša – ter že tudi odgovori –, »kakšne narave je že od začetka ugodje, ki ga občuti nesebični, samega sebe zatajujoči, samega sebe žrtvujoči: to ugodje sodi k okrutnosti«. Dobra ilustracija – in simbol – tistega, ki se žrtvuje za svojega dolžnika, je Jezus: z žrtvovanjem utemelji absolutno zavezo, utemeljeno na ljubezni, vendar »prežeto z nepremagljivo grozo«.

Razkriti je torej treba pravo naravo morale, nas pouči Nietzsche, a prava narava se ne skriva na njeni hrbtni strani, ki je pravzaprav domena ne-morale, torej resnična vsebina moralizma, temveč je nekaj »tretjega«, namreč zagotovilo resničnosti tako ene kot druge strani. Ali kot bi Deleuze rekel v povezavi s smislom in njegovo logiko: nesmisel ni pomanjkanje smisla, smisel je v bistvu produkt nesmisla: »Nesmisel je hkrati to, kar nima smisla, a tudi to, kar se po sebi zoperstavlja odsotnosti smisla, saj podeljuje smisel.« Logika je strukturalistična, a dovolj blizu poststrukturalistični, ki se o smislu ne sprašuje več, saj ga razume kot produkt nezavednih mehanizmov. V Svetovalcu se na ta način razkrije neka perverzija morale (in smisla), saj sebe nezavedno vzpostavlja kot avtoriteto oz. drugega, ki sicer, kot bi slikovito rekel Deleuze, »preprečuje, da bi nas kdo naskočil od zadaj, [in] svet ovija v neko dobrohotno čebljanje«, vendar je v resnici tista struktura, preko katere – in preko njegovega užitka – se manifestira moja želja, njena nezavedna izpolnitev. Svetovalec je veliko več, kot se zdi, v njem se skrivajo mehanizmi, ki ga presegajo in segajo v svet globlje, kot je sam pripravljen priznati.

V Svetovalcu se potemtako odvija drama morale, drama tega trenutka, ki jo površen pogled lahko pripiše svetu. Samo za primer: kje lahko najdemo pravi ključ za razumevanje prizora s »strici iz ozadja«? Pa ja ne v površnem obsojanju negativnih pojavov, povezanih s sodobno ekonomijo, neoliberalizmom, krizo in vsem, kar je ta prinesla (!), vključno z njenim iracionalnim reševanjem, pa čeprav se nam zdi to še tako logično in racionalno. Saj ti pojavi niso neka ločena entiteta, ki se izmika razumevanju človeškega, kamor sodi tudi etika, temveč ravno njegov eminenten pojav, skozi »krizo vrednot« (priznam, ko slišim poenostavitve, kot sta »kriza vrednot« ali, še huje, »pohlep«, primem za pištolo!), ki jo je spodbudila dramatična ekonomska situacija ob koncu prejšnjega desetletja in ki jo razumemo kot njihovo negativno manifestacijo, se te vrednote ravno pokažejo kot take, kot človeške, ja, kot »pozitivne«. Ni namreč drugih, absolutnih in univerzalnih vrednot, ki bi bile zdaj odrinjene na hrbtno stran, potlačene, ravno te, »negativne« vrednote so eminentno človeške, hkrati pa produkt (tega) časa, in njihovo obsojanje je iskanje nekega utopičnega, idealnega izhodišča, ki ga v resnici nikjer ni, oz. točneje, ki naj bi tičalo na hrbtni strani tega obsojanja ali moralizma. Problem je torej v napačnih predpostavkah, ne v napačnih izpeljavah, in imenovati pojav s pravim imenom (ne ga obsojati, temveč analizirati), pomeni tisto možno pot, ki nas lahko vodi k »ozdravitvi«, k vzpostavitvi »tretje« strani. In v tem so »strici« bolj inovativni od Svetovalca, saj za

nove pojave ponujajo nova imena, ki kljub bizarnosti bolj kot prikrivajo ravno razkrivajo smisel njihovih dejanj in postopkov, pa naj bodo ta še tako »negativna«.

V napačnih nasvetih je skrit večji hudič kakor v napačnih odločitvah; Svetovalec kot naš neizogibni drugi je pravzaprav skrita resnica sveta, ki nas odvrča od pravih odločitev in nas zavaja k napačnim, k začasnim in delnim resnicam, k prilagojenim in tolažečim resnicam, k prividnim in nepomembnim resnicam, k idealnim in transcendentnim resnicam – in mi mu verjamemo! Namesto da bi verjeli pozivom k spremembi, ja, tudi k revoluciji, pa čeprav je ta v drami uprizorjena nekako dialoško neenakopravno, z arbitrarnim cinizmom in anarhističnim pridihom in potemtako bojujoča vnaprej izgubljeno bitko, verjamemo najrazličnejšim svetovalcem, hudičevim advokatom, delujočim pretežno *pro bono*, ki nam svetujejo, da je vse že v nas (!), samo odpreti se moramo in to odkriti, na ta način pa nas pripravljajo na še večjo manipulacijo in eksploatacijo v obligacijskem svetu neskončnih menjav s predvidljivim učinkom. Kot da bi nasedali neki napačni etimologiji pojma svetovati in njegovega korena *svet*, v katerem slutimo tako *svetlobo* (etimološki vir za pojem sveta) kot *slavje* (etimološki vir za pojem svetosti), ne pa *govora* kot takega, blizu »sodnemu« (etimološki vir za pojem svetovanja), in kot da ne bi vedeli, da »ni slavja brez okrutnosti [...] in tudi na kazni je toliko slovesnega!« (Nietzsche) V svetovanju ni ne svetlobe in ne slavja, le »neustrašni« govor, ki nas v resnici slejkoprej kruto kaznuje ...

Na srečo je Korunov Svetovalec bolj prefrigan, kot se zdi na prvi pogled, in se s svojimi nasveti pogosto izmika zgornji »kritiki«. Ob tem, da mu včasih uide kakšna nepremišljena opazka ali sodba, je v resnici igriv in »nor«, torej pravi ludist, ki ne verjame niti ljudem niti sebi, saj ga v življenju vodi skepsa, resda včasih cepljena z naivno vero v človeka. Čeprav redkobeseden, Korunov Svetovalec pove več o sebi (in Korunu), kot bi želel, na ta način pa tudi o nas, ki mu vendarle verjamemo. Verjamemo namreč njegovi veri v besedo, ne toliko v dialog kot v porajajočo, postajajočo besedo, ki je njegovo edino avtentično orodje in orožje, njegovim besedam o smrti in trudu, da bi mu bilo ob njej »vseeno«, pa njegovemu solipsizmu in veri v čisti, absolutni jaz, ki edini osmišlja svet, vse drugo pa je (ni) nič, in po drugi strani verjamemo tudi njegovemu uporju proti nihilizmu, čeprav se ta pravzaprav zdi odveč, saj je nihilizem, kar vemo že vsaj od Sartra, v resnici humanizem, in človeka v resnici počloveči, ne razčloveči – kar, torej razčlovečenje, pa je resnična posledica napačne morale, dejavnega moralizma. In verjamemo njegovi veri v norost, in ne (mentalno) zdravje, pa čeprav s tem Svetovalčevo pozicijo že postavljamo pod vprašaj. A ravno zato nam – in verjamemo, da tudi Korunu – gre, za odgovor na neodgovorljivo vprašanje: Kdo je Svetovalec?